

משנת מהר"ל

נתיבי דעת וביאורים על התורה ממשנתו של מרנא ורבנא רבינו יהודא ליוואי זצוק"ל

המהר"ל מפראג

מבואר, בביאור צח וקל בתוספת הארות

לך לך

א | טעם למה לא הקדים הכתוב צדקות אברהם כמו בנח ב | שני מהלכים בחששו של אברהם וההבטחה
אנוכי מגן לך' ג | ה'דעת' הוא עיקר האדם

מאמר - שאלת אברהם אבינו 'במה אדע' והתשובה אליו

א

טעם למה לא הקדים הכתוב צדקות אברהם כמו בנח

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך: (יב, א)

בפרשת נח הקדים הכתוב לדבר בשבחו וכתב 'נח איש צדיק תמים' וגו', אבל אצל אברהם אבינו התחיל הכתוב מיד בציווי 'לך לך' מבלי להקדים שבחיו וצדקותיו. ותמה הרמב"ן (שם) שמן הראוי שהתורה יקדים 'מהו' מהותו צדקותיו ומעלותיו שמחמתם בחר הקב"ה שתצא ממנו עמו הנבחרת, והתחיל מיד בציווי 'לך לך', מבלי להקדים שום זכות או צדקות ליתן טעם 'למה' בחר הקב"ה בו^(א). המהר"ל מחזק הקושיא שכמו אצל נח הקדים הקרא לפני דיבור ה' עמו 'ונח מצא חן בעיני ה'^(ב), ושהוא צדיק תמים, ורק אח"כ כתוב שנגלה אליו הקב"ה ודיבר עמו.

וז"ל בדרך חיים (ה, ז):

'האהבה שהש"י אהב ישראל לא היתה תלויה בדבר כלל ומאחר שאין האהבה תלויה

בדבר אין האהבה כמילה. ודבר זה נראה כי הכתוב אומר (שם י"ב) 'ויאמר ד' אל

אברהם לך לך מארצך וגו'^(א), והקשה הרמב"ן ז"ל כפירוש החומש כי לא ספר הכתוב מעלת

הצדיקים שהם בעולם, וזהו שאמר הזן את העולם בחן, ר"ל שהוא מפרנסו מפני שהוא נושא חן בעיני הש"י, כמו אצל נח דכתיב (בראשי' ו') ונח מצא חן וגו'. ע"כ. ובאמת כן איתא בגמ' (סוכה מט:): 'כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים'.

(ג) דברי המהר"ל שם מוסבים על המשנה באבות (ה, יז)

(א) וז"ל הרמב"ן (יב, ב) 'והנה זאת הפרשה לא בארה כל הענין, כי מה טעם שיאמר לו הקדוש ברוך הוא עזוב ארצך ואיטיבה עמך טובה שלא היתה כמוהו בעולם, מבלי שיקדים שהיה אברהם עובד אלהים או צדיק תמים' ע"ש מה שתיקן.

(ב) ונשיאות חן הוא מחמת צדקתו, כמבואר בדברי רבינו בנתיב עבודה (פרק יח) 'יש שראוי לו הפרנסה מצד הדין והם

אברהם וצדקתו שבשביל אותו צדקות הניע אליו הדבור ואמר 'לך לך מארצך וגו', וראוי היה שיקדים תחלה מעלת אברהם וצדקתו, אבל שיאמר לך לך וגו' ולא הזכיר עדיין מעלת אברהם וצדקתו הוא דבר חסר כי למה נגלה אליו הדבור ועדיין לא ידענו מעלתו.

והנה תראה כי נגלה הדבור לנת, וכתב לפני זה 'ונח מצא חן בעיני ה' ואח"כ כתב שנגלה אליו הדבור, ואצל אברהם שהיה אפשר לספר עליו צדקות הרבה למה לא כתב לפני זה צדקתו'.

המהר"ל מבאר בזה מיישב הקושיא, ויש בזה יסוד גדול בעיקר בחירת אברהם אבינו שהיא בחירה ובהענפים היוצאים ממנו היינו - כלל ישראל, דהנה יש שני אהבת: אהבה התלויה בדבר, ואהבה שאינה תלויה בדבר, כדאיתא במשנה (אבות ה, טז), והחילוק ביניהם הוא; התלויה בדבר, בטל הדבר בטלה אהבה, שהרי בטלה הסיבה לאהבה, אך ושאהבה שאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם.

והנה שיגרת המחשבה מחשבת המון הואהוא, שאברהם אבינו היה מוכתר במעלות נשגבות, וצדקתו היתה לאין קץ, וגם חסדו היה עבר על כל ללא גבולות, 'ולכן' בחר בו הקב"ה שיהי' היסוד והפינה לאומה הישראלית. המהר"ל מבאר שזהו טעות גדול, שאם בחירת הקב"ה ואהבה אליו היא בשביל מעלותיו הנשגבות וצדקותיו וחסדיו עם הבריות, אז היאהרי זה אהבה 'התלוי בדבר', וע"כ ויש בזה הכלל בטלה דבר בטלה אהבה. ואם הוא או כלל ישראל היוצאים ממנו יפלו ממדרגתם, יתבטל גם אהבת הקב"ה להם, שהרי הסיבה בטלה. והאמת היא שאהבת הקב"ה ובחירתו בו היתה 'אהבה אמיתית' שאינה תלויה בשום סיבה, ולכן אינו בטלה לעולם, שהרי אין כאן סיבה שגורמתם האהבה, אלא 'אהבה בעצם', דוגמת אהבת אב לבן, שאין האב מוצא 'סיבה' בבן או מעלות טובות כדי לאהבו אותו, אלא האהבה אליו הוא מחמת מקורו מה שהבן הוא עצם מעצמו וכשרו, ולכן אוהבו.

נמצא לפי"ז, מיושב קושיית הרמב"ן היטבלהפליא, שאם היה הכתוב מקדים צדקות אברהם כמו בנח שהקדים, היה עולה על הדעת שיש איזהו סיבה לבחירת הקב"ה בו, היינו - גודל צדקותיו ומעלותיו, וכדי להוציא מטעות זולכם של אלו, לא הזכיר הכתוב לפני כן שום מעלות ממעלותיו של אברהם, אלא והתחיל מיד בציווי 'לך לך', להורות שהבחירה בו ובכלל ישראל היא 'בחירה בעצם', שאינה תלויה בדבר ולא ובשום בסיבה^(ד), ולכן שאינה בטלה לעולם, ואפילו אם ישראל יהי' נמצאים במצב ירוד ויפלו למדרגות נמוכות מאד, עכ"ז לא יכבה אהבת הקב"ה אליהם, וזכות אבות לבניהם שייך שיתמה הזכות ויהיה הבחירה שבחר באברהם בטל, אבל האמת הוא שכי זו אינה אין הבחירה התלויה כלל בזכות ולכן אין לה ביטול עולמית^(ה).

ישראל בהקדמה: 'במה שכל סבה ראוי שתמצא עם המסובב, ואם לא כן לא היה סבה באמת. ואם אתה רואה סבה והוא אינו נמצא עם המסובב, אינה סבה באמת... ולא יתכן הסרת הסבה הזאת וישאר המסובב...' ע"כ. נמצא לפי"ז שאם יש לאהבה סיבה, מוכרח להיות שאם בטלה הסיבה בטלה אהבה.

(ה) ובנצח ישראל (פרק יא) כתב דברים ברורים 'אילו יבינו זה בני אדם לא עלה על מחשבתם, מחשבת הבל, לומר כי השם יתברך מאס בישראל חס ושלום'. ע"ש.

איזהו אהבה שאינו תלוי בדבר וכו', ומבאר שם המהר"ל באופן השני שבא התנא 'להודיע תקות ובטחון ישראל בגלות, שאי אפשר שתהיה האהבה בטילה לעולם, שהרי האהבה שהשי' אהב ישראל לא היתה תלויה בדבר כלל ומאחר שאין האהבה תלויה בדבר אין האהבה בטילה'. וממשיך להוכיח כן מפרשתן ממה שלא הקדים צדקות אברהם ע"ש.

(ד) שהרי כלל בדינו שהמסובב קשור עם הסיבה, ואם אין סיבה ממילא אין מסובב כמבואר בדברי רבינו שסיבה שאינו קשורה ונמצא עם מסובב אינו סיבה באמת, וכמ"ש בנצח

וממשיך (ש) בזה"ל:

'האהבה שהש"י אהב ישראל לא היתה תלויה בדבר כלל ומאחר שאין האהבה תלויה בדבר אין האהבה במילה. ודבר זה נראה כי הכתוב אומר (שם י"ב)

ופירשנו הטעם; כי אברהם הוא ראש יחוסינו וכו היה הבחירה אשר בחר הש"י בישראל כדכתיב (נחמ' ט') 'אתה האלהים אשר בחרת באברהם וגו', ואם כתב תחילה צדקות אברהם היה עולה על דעת אדם בשביל צדקות אברהם בחר בו ובזרעו אחריו והיה אהבה תלויה בדבר הוא הצדקות, ועכשיו שבנינו אינם צדיקים במלה האהבה,

אבל עתה שלא הקדים לומר צדקות אברהם, ור"ל לא בשביל שום צדקות בחר באברהם ובזרעו רק שבחר באברהם ובזרעו⁽¹⁾ מצד עצמם ולא בשביל דבר שהיה אפשר לומר שנאשר במל אותו דבר במלה האהבה, ופירשנו זה במקום אחר⁽²⁾ כי זה דבר עדות נאמנה מאוד ואין להאריך.⁽³⁾ ע"כ.

שני מהלכים בחששו של אברהם וההבטחה 'אנוכי מגן לך'

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֵה לְאמֹר אֵל תִּירָא אֲבָרָם אָנֹכִי מִגֵּן לְךָ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מֵאֵד: (טו, א)

פשוטו של מקרא הוא, שהנבואה לאברהם אל תירא וכווגו', באה דווקא אחר מלחמת המלכים, כמ"ש 'אחר הדברים האלה היה דבר וכו', וצ"ב מהו השייכות ביניהם הדדי.

ד' יסודות כבריאה, דומם, צומח, חי, מדבר, כך יש יסוד חמישי והם 'ישראל', שאין זה רק 'מעלה' נוספת משאר בני אדם, אלא ישראל הם 'סוג' אחר. ולפי"ז בינה זאת, אם אחד יקשה למה אם אין החי' מתנהג באופן הראוי לחיה, למה אינו מתהפך מצומח לדומם וכדומה, בוודאי לצחוק יהי' בעינינו שאלה זו, שהרי אינו שייך השתנות למהות, וכמו"כ 'כלל ישראל' זהו עצם מהותם ומציאתם, ואפילו אינם מתנהגים כמו שצריך מ"מ נשארים במציאתם 'כלל ישראל'. [ורק דבר שקונה מחמת מעלתו לדוגמא 'מלך' שכל בחירותו הוא מחמת שיש בו מעלה ולכן כשיסולק המעלה הוסר המלכות (כמו שהיה אצל שאל המלך) - או מעלת העשירות שמעלתו הוא שכיסו גדול מכיסו של חבירו, ואם נהפכו עליו הגלגל ואבדו רכושו יאבד 'מעלת עשירות' וישאר כאיש פשוט, וזהו ראייה שמתחילה לא היתה בו המעלה בעצם]

(1) בקרא שמביא המהר"ל נזכר רק בחירת לאברהם, ולא בחירה בזרעו, הגם שזהו ממילא. אמנם מצינו כן בפרשת ואתחנן (דברים ד, לז) 'ותחת פי אהב את אבתיך ויבחר בְּזַרְעוֹ אֶתְרִיו', וכן תיקנו במטבע ברכת אשר צג, 'ברוך אתה ה' הבוחר באברהם ובזרעו אחריו מקדש בני ישראל'. (כל בו סי' פה, וראה באהב"ע סג, ב לגירסא אחרת). ובבחירה זאת מודות גם האומות, כלשון המהר"ל בח"א (מנחות קי). 'וכל האומות מודים כי ישראל הם העם הנבחר מן הש"י'.

(2) בנצח ישראל (פרק יא) כתב באריכות כעין זה ובסגנון אחר קצת, שיש בחירה פרטית ויש בחירה כללית, ובחירת כללית אינו תלויה במעשים כלל, ולכן לא הזכיר אצל אברהם צדקותיו שהבחירה בו הוא בחירה כללית. וראה בגבורת פרק ה' שנו"נ בזה.

(3) ולתוספות ביאור יש לפרש ע"פ מש"כ הכוזרי כמו שיש

בחז"ל יש כמה מהלכים בזה, ואחד מן הדרכים איתא במדרש (פ' מ"ד), 'ר' לוי אמר לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואמר תאמר האוכלוסין שהרגתי היה בהן צדיק אחד או ירא שמים א'... ר' לוי אמר אוחרי לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד שמא תאמר המלכים שהרגתי מתכנסים ועושים עמי מלחמה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תירא אנכי מגן לך, מה המגן הזה אפילו כל החרבות באות עליו עומד כנגדו, אף אם כל האומות מתכנסים עליך ובאים עליך אני נלחם כנגדם'.

מבואר שהיה מפחד משני דברים: מן החטא אולישה הרג אנשים צדיקים שלא בצדק שלא בצדק, וכן ומן המלחמה שיתכנסו וילחום נגעמודו. ועל זה הבטיח לו הקב"ה; א] 'אל תירא אברם' - מן המלחמה וטעם הדבר כי 'אנכי מגן לך', פירוש שאברהם הוא כמו מגן שאינו מקבל חרב וחיצים, כמו"כ כן לא יכנסו באברהם לא יכנס בו חרב וכדלי זיין, ב] ומה שמפחד מפני העונש, אמר לו 'שכרך הרבה מאד'.

ועדיין אינו מבורר למה דייוקא כאן מזכיר הכתוב הלשון 'מגן', ועוד, מהו המיוחד באברהם יותר משאר האבות שנקרא 'מגן', וכמו שתיקנו בחתימת הברכה 'מגן אברהם'.

ומבאר המהר"ל שרמז בזה עיקר יסוד מעלת אברהם אבינו שמחמתו בזה הוא מיוחד משאר האבות, שוהוא 'הראשית' והיסוד לכלל ישראל, וגם לכל העולם כולו. דוגמת בנין שבונים, היסוד הוא הראשית הבנין והחזק ביותר ואינו יכול לעקרו, וכמו כן אברהם אבינו היה היסוד והראשית שעליו נבנה הכל, וכל מה שבא אחריו נבנה עליו. ולכן היה לו חוזק ותקיפות ביותר ואין האומות יכולים ות ללחום נגדו, ולהזיזו ממקומו, ומטעם זה ג"כ נקראת אברהם ת 'צור' כמ"ש 'הביטו אל צור חצבכם וכו' הביטו אל אברהם אביכם' (ישעי' נ"א), שהוא היה יסוד חזק וצור שעליו נבנה הכל.

וזהו הכוונה באומרו 'אנכי מגן לך', וכן חותמים מגן אברהם, שכמו 'מגן' לגודל חוזקו ותקפו יכול לעמוד כנגד חרב ומלחמה, כמו כן היה ללאברהם אותו מעלה של הרהראשית ועיקר הבריאה, ואין מי שיכול לעמוד כנגדו.

וז"ל בגבורות ה' (פרק ו' ד"ה במדרש):

עוֹד דרש רבי לוי בלשון אנכי מגן לך שני דברים, מפני שהיה מפחד על שני דברים, האחד הפחד על החטא, והשני הפחד מן המלחמה, ולפיכך אמר אל תירא אנכי מגן לך שאברהם כמו מגן שלא יקבל שום חרב ובלי זיין.

ומעתה הכתוב מחובר אל תירא אברהם מפני המלחמה כי אנכי מגן לך, ומן העונש הרי שכרך הרבה מאוד כמו שהתבאר למעלה, שכל מעשיו יש בהם שכר כל שבן שאין בהם חטא.

ורמז במלה הזאת שאמר אנכי מגן לך מדריגת אברהם שהוא מגן, כמו שאנו אומרים עליו מגן אברהם יותר מן שאר אבות, וזה מפני כי אברהם הוא יסוד הראשון לכל, והיסוד הוא הדבר שיותר בחוזק ותוקף בעבור שהוא יסוד הבנין ואין מי שיוכל לעקור היסוד, ואין לך יסוד יותר מן אברהם, לכך אמר אנכי מגן לך כי מפני שהוא יסוד אם מתכנסים כל האומות לא יוכלו לעשות לו דבר, כי היה לו ענין אשר ראוי ליסוד.

וכן נקרא אברהם בכתוב (ישעי' נ"א) הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, קרא אברהם צור, כשביל שהיה אברהם כמו צור הזה אשר הוא יסוד חזק שעליו נבנה הכל, ולכך אמר אנכי מגן לך שהוא כמו מגן אשר לא יקבל שום דבר לחזקו ותקפו ע"כ.

ומוסיף המהר"ל תוספות עומק, דהנה כל הדברים שבעולם מקבלים התפעלות ושינוי מדבר אחרת, היינו; ביד כח אחרת הבא מבחוץ, לכלותו, לשנותו, ולהתגבר עליו. שונה הוא מעלת 'הראשית' שאינו מקבל שום התפעלות, ואינו דבר בעולם שיכול לשנותו ולהתגבר עליו, וביאור הדבר; שאם היה מקבל איזה שינוי מדבר אחרת, על כרחך שאינו ראשית, אלא הדבר שפועל בו הוא הראשית, שראשית פירושו; שכל הבא אחריו נבנה עליו, ולא שייך שיפעל בו דבר שבא ממנו^(ט).

ומצאנו אצל הקב"ה שנקראת 'צור' כמ"ש 'הצור תמים פעלו' (האזינו לב, ד), שהקב"ה הוא פועל הכל ואינו מקבל שום התפעלות ושום שינוי ח"ו והוא ראשית לכל הנמצאים. דוגמא לזה מצינו שאברהם היה הראשית לכלל ישראל והיתה לו המדרגה זו שלא קיבל התפעלות ושנוי, אלא היה עמד חזק כמגן וכצור, וזהו עומק הדבר מש"כ 'אנכי מגן לך'.

לבן אברהם שהיה 'ראשית' לאומה הישראלית ולכל העולם, היתה לו מדרגה זו של ראשית, ואין מי שיכול לפעול עליוכו. וכן מצינו שהקב"ה נקראת צור.^(י)

וממשיך (שם):

'יודוע כי הדבר אשר הוא התחלה כמו אברהם בעבור שהוא התחלה אינו מתפעל, שאלו היה מתפעל לא היה הוא ראשון'^(י), והדבר אשר הוא פועל בו יותר ראשון,

רבנים.

ובאמת זהו הדמיון שהקב"ה אינו מקבל התפעלות, היינו - שאין דבר חוץ ממנו והוא היחיד שאין כח אחרת בלעתו מלפניו ומלאחריו, וכמבואר ברמב"ם (יסודי התורה ב, י) 'הקדוש ברוך הוא מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא, ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד .. נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו' ע"כ.

(יא) מבואר כאן מבואר שאברהם הוא הראשית בבריאה וראשית ישראל, לכאורה יש להעיר, שאצל משה רבינו מצינו שהוא ה'ראשית' (לחד מ"ד שם) וכלשון רבינו בנצח ישראל (פרק ג): 'משה, שהוא ראשית ישראל גם כן, לכך משה הוא הראשית הגמור'. אמנם יש ליישב הדבר ע"פ מה שנתבאר שיסוד הראשית הוא קשור עם מעלת ה'צורה' ומבואר בגבורות ה' (פרק יח) שמשה רבינו הוא צורה השלימה בבריאה, ובלשונו: 'ובשביל זכות של משה רבינו ע"ה, שהיה צורה שלימה בתחתונים'. וכן נמי מבואר בדברי רבינו בנתיב ענוה (פ"ב) כשמבאר החילוק בין משה לאברהם, שאברהם הוא התחלה וראשית לבריאה ולישראל, ומשה הוא עיקר ישראל

(ט) ובמקום אחר כתב רבינו שענין זה מה שאינו מקבל התפעלות קשור בזה שהדבר אינו חומרי, אלא יש בה מעלת הצורה. וכמבואר בגבורות ה' (פרק ט') וז"ל: 'ולא יתכן ההתפעלות רק אל בעלי החומר שהוא מתפעל, לא אל הצורה הנבדלת, והשכל הנבדל כיון שאינו בעל חומר אינו מתפעל' ע"כ. אבל הם הם הדברים, שדבר חומרי היינו שאין לו צורה, ומקבל מאחר הצורה, ו'הראשית' הוא מי שמטביע הצורה לכל הבאים אחריו ואינו מקבל מאחר שום התפעלות, כמו יראה וכו'. וזהו הביאור גם מה שהקב"ה הוא צורה של העולם.

(י) ושמעתי מאת הגאון ר' יהושע הרטמן שליט"א שלאור דברי המהר"ל אלו יובנו בטוב טעם דברי חז"ל במדרש (ב"ר פס"א) 'מהיכן למד אברהם תורה, אלא שהיו שתי כליותיו נעשים כשני רבנים והיו מלמדים לו תורה ומצות, ולכאורה מהו השאלה 'מהיכן למד' הרי אברהם עדיין ראה את נח כמבואר בסדר עולם, ובידו ללמוד ממנו [ונח למד כדאיתא ברש"י (נח ז, ב)]. אלא מבואר יסוד הנזכר, שאברהם הוא התחלה וראשית, וממדת הראשית שאינו מקבל מאחר אלא הוא ראשית להבאים אחריו, ולכן לא שייך שאברהם יקבל תורה מאחר, ועל כרחך האופן היחידי שלמד היה שנעשו שני כליותיו כשני רבנים, פירוש - שלא למד מאחר אלא מכיפיה נברך, שמוכרח ללמוד אך ורק מתוך עצמותו, וכליותיו שזהו עצמותו, נעשים לשני

ואברהם ראשון והתחלה ולא לאומה הישראלית בלבד, רק נקרא אנחנו המון גוים שהוא התחלה לכל, ולכך הוא מגן אשר אינו מקבל התפעלות, ובשביל זה הענין נקרא הקדוש ברוך הוא גם כן צור, בעבור שהוא פועל ואינו מקבל התפעלות!

ה'דעת' הוא עיקר האדם

וְתַקַּח שְׂרֵי אִשָּׁת אַבְרָם אֵת הַגֵּר הַמִּצְרִית שֶׁקָּחָהּ מִקֵּץ עֶשְׂרִים שָׁנִים לְשִׁבְתָּ אַבְרָם בְּאֶרֶץ

כְּנָעַן (טז, ג.)

וצרשׁ: ותקח שרי - לקחתה צדנרים אשרין שזכית לידבק בגוף קדוש מה:

וצריך ביאור מה הכריח רשׁי לפרש שלקחתה 'בדברים' ולא שלקחה בעל כרחו כפשוטו.

ומבאר המהר"ל, שאם לוקח אדם בעל כרחו כנגד רצונו, אינו שייך לכתוב על זה הלשון 'ויקחו', שאדם אינו כחפץ שיכול לקחתו ממקומו וליתנו במקום אחרת. שונה הוא האדם שעיקרו ומהותו אינו גופו הגשמי אלא שכלו ודעתו, נמצא באופן שלוקח אדם בעל כרחו אמנם הוא מתנגד בדעתו לזה, באמת אינו נחשב כלל שלקח 'אותו', היינו - עיקר מהות האדם, שהרי עיקר האדם שזהו דעתו ושכלו באמת לא לקחו. והאופן היחידי שיקחו הוא אך ורק אם משכנעו בדברים שיסכים בדעתו ושכלו להדבר ואז נחשב ש'לקח אותו'.

וזה הכריח רשׁי שיפרש 'ותקח' שלקחתה בדברים, שאמרה דברים המתקבלים על הלב, שיסכמה בדעתה 'אשרין שזכית לידבק בגוף קדוש' ואז שפיר נחשב שלקחה.

וז"ל בגור אריה:

'לקחתה בדברים'. דאין לומר כמשמעו, דלא שייך לקיחה באדם, כיון דעיקר האדם הוא דעתו, ולא יוכל ליקח את דעת האדם, ולא שייך בו לקיחה, אבל אם לקח אותו בדברים טובים - שאז לקח דעתו, שייך לקיחה'.

והתחלה אל העולם. ע"כ. ולפי"ז יובן שענין התחלה והראשית שייך לאברהם, משא"כ עיקר ישראל נחשב משה רבינו עיקר הצורה, ויל"ע בזה.

ובלשונו 'ההפרש שיש בין אברהם ובין משה ואהרן, כי אברהם היה התחלת ישראל ואילו משה ואהרן היו עיקר ישראל כמו לב שיש בו השכל ויש לו הפשיטות הגמור שאברהם הוא עיקר

שאלת אברהם אבינו 'במה אדע' והתשובה אליו

מאמר מיוסד על משנתו של המהר"ל

הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו לתת לזרעו ארץ ישראל לירושה, כמ"ש בפרשתו 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה' (טו, ז). מיד שאל אברהם לה' 'במה אדע כי אירשנה', והשיבו קח לי עגלה משולשת וגו' וזכרת עמו הכרית בין הבתרים.

וצריך ביאור, אחר שהעיד הקרא על אברהם שהיה לו אמונת אומן כמ"ש 'והאמין בה' ויחשוב לו לצדקה' (שם ה) למה לא האמין כאשר הבטיחו על נתינת הארץ לזרעו.

הז"ל במדרש עמדו על קושי זה וכתבו, 'לא בקורא תגר, אלא אמר לו באיזה זכות, אמר לו בזכות כפרות שאני נותן לבנך, ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת וגו' וגו' 'ע"ש. והרבה מפרשים תמהו על פירוש זה שרחוק מן הפשט הוא. שלפי"ז פירוש כמה אדע הוא 'באיזה זכות' יירשו הארץ, ולפי"ז אינו מובן התשובה 'קח לי עגלה משולשת וגו', למה יירשו הארץ בשביל הקרבנות וכתוב להדיא בקרא שלא היה יציאה ממצרים בעבור הבאת קרבנות כמ"ש 'ולא צויתים פיוס הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח' (ירמיהו ז, כב), ועוד קשה, שמצינו בקרא שזכו לרשת ארץ ישראל בזכות האבות והשבועה שנשבע להם, ולא מצינו בקרא סיבה אחרת. ולכן כתבו המפרשים וכתובם רש"י (שם) שהכוונה כמה אדע היינו באיזה זכות 'תקיימו' ולא יגלו ממנה.

ופירושו צריך ביאור, שאין הלשון 'במה אדע כי אירשנו' משמע כן, שמשמעתו הוא ששואל על עצם נתינת ארץ ישראל באיזה זכות יהי להם, ולא על הקיום בה אחר הנתינה.

המהר"ל (בגבורת ה' פרק ט) מבאר הדבר בארוכה, ובאופן אחד מבאר, ששאלת 'במה אדע' היתה על עצם הירושה אבל לא על הירושה בלבד אלא שיהי ירושה 'לאחוזת לעולם', פירוש; לא חשש אברהם שיתבטל הירושה מהם על ידי שיגלו ממנו, שהרי אע"פ שיגלו, קדושת הארץ וירושתם נשארו, וכדאיתא בגמ' (יבמות פב.) שירושת הארץ נשארו ולא בטלו כשגלו בימי בית שני (ראה רש"י שם), וקדושה שניה קודשה לעתיד לבא (מגילה י.). ולכן לא חשש מביטול הירושה.

אלא חששו של אברהם היה, שמא יחטאו זרעו ונגזור עליהם ח"ו גזירות בליה ויעבירו לגמרי מן העולם, ואז ממילא יתבטל ירושת הארץ לגמרי, שאם אין ישראל אין 'מי' להיות היורש. ועל זה השיב לו הקב"ה 'קח לי עגלה משולשת וגו', וכמו שאמרו הז"ל שהכוונה בזכות הקרבנות שמכפרים, וביאור הדבר; כלל ישראל יש להם מעלה מיוחדת על שאר אומות העולם שהם נבדלים מן הפחיתות והחומר 'בעצם מהותם', והחטא שהוא פחיתות, באמת אינו שייך להם כלל, וכל מה שמצינו בישראל חטא, אינו נגיעה בעצם שלהם, אלא הוא 'מקרה', ובעצמותם נשארו אפילו אחר החטא קדושים וטהורים. שאין ביד החטא ה'מקרה' לבטל מעלת ישראל שהיא 'בעצם'. משא"כ שאר האומות העולם, אדרכה הפחיתות וחומר זהו 'עצם' שלהם, וכשחוטאים זהו הוספה פחיתות על פחיתות.

ולפי יסוד דברים אלו יתבאר למה אינו מועיל כפרה על ידי קרבנות אלא לישראל ולא לשאר אומות, שכל ענין הקרבנות הוא יציאה מן החטא 'והתקרבנות' וההתדבקות שוב להקב"ה, וכשאין החטא אלא במקרה שפיר מועיל קרבן להתקרב ולהתדבק שוב להקב"ה, ונתכפר להם החטא והפחיתות, אבל אם היה החטא בהם בעצם לא היה יכול לצאת ממנו ולהתדבק בהקב"ה שהרי נדבק בו הפחיתות.

זכינו לדין, שהקרבנות בישראל מורה על שורש קדושת ישראל, שבעצם עצמותם הם מזוככים והמהורים, ואין ביד חטא ועון, או שאר פחיתות להפחית הקדושה או לנגוע בקצהו. נמצאו שעל ידי הקרבנות שנתברר על ידם קדושת ישראל, נתברר שאין 'שייך' לישראל כליה ח"ו, אלא ישראו לנצח. ובוה מובן היטב התשובה לשאלת אברהם 'כמה אדע', ששאל בענין; באיזה זכות לא יהי' להם כליה וממילא ישארו הארץ להם ירושת עולם. ועל זה בא התשובה הניצחת. 'קח לי עגלה וגו' פירוש; בזכות הקרבנות שמכפרת על ההחטאים, שמורה על שורש עצם קדושת ישראל, וממילא אין להם ביטול וירושת הארץ הוא ירושה נצחית.

ובדברים אלו מבואר בנמ' (מגילה לא:): 'ויאמר ה' אלהים כמה אדע כי אירשנה', אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם שמא הם ושלוש ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר לו לאו, אמר לפני רבנו של עולם כמה אדע אמר לו קחה לי עגלה משלשת וגו' ע"כ.

לכאורה צ"ב היכן מוזכר בקרא ששאל שיעשו בהם כדור מבול וכדור הפלגה, הרי כתיב 'כי ארשנו'. אבל לפי הנתבאר יובן מאד, שזהו גופא שאלת כמה אדע, שאם יעשו להם כדור מבול וכדור הפלגה, ממילא יתבטל ירושת הארץ.

והנה בנמ' (שם) הוסיף, שבזמן שאין בית המקדש קיים, יש להם סדר קרבנות וכל זמן שקוראים 'מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ואני מוחל להם', וצ"ב מהו עומק הדבר שהלימוד יועיל ויכפר כמו הקרבן עצמו.

ומבאר המהר"ל על פי שנתבאר, שיסוד ענין הקרבן וכפרתו, שעל ידי החטא נתרחק מן דביקות בה', ועל ידי הקרבן יוצא מן החטא 'ומתקרב' ומתדבק בהקב"ה, וכך מורה לשון הקרבן; התקרבות. ולכן כשקורא בסדר הקרבנות בתורה, ולומד דברי התורה של הקרבנות זהו הדביקות בעצמו, "כי אין חבור ודבוק יותר כמו התורה, שהוא דבור וחבור האדם לבוראו" (לשונו בנבורות פרק ח'). ובמיוחד התורה של הקרבנות שענין הקרבן הוא הדביקות, ולכן סדר הקרבנות הוא במקום הקרבן. וכל זמן שקוראין בהן מוחל אני על עונותיכם. (עיי"ש עוד שביאר דעת הו"ל במדרש המובא בראש דכרינו)

[ע"פ גבורות ה' פרק ח']

לע"נ האי גברא יקרא רודף צדקה וחסד רב פעלים לתורה
 הרה"ח ר' משה יוסף ב"ר יעקב ז"ל
 מקסיקו יצ"ו - נלב"ע בשם טוב ו' חשון תשס"א לפ"ק

הונצח על ידי בנו איש חמודות ורב תבונות הנגיד הנכבד
 מוה"ר ר' מענדל בראכפעלד הי"ו

זכות לימוד והפצת תורת המהר"ל זי"ע למאות, יעמוד לו ולזרעו, שיתברכו בכל מילי דמיטב
 בבריאות גופא ונהורא מעליא, ויקויים בו הכתוב 'אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד'

להארות והערות או לקבל הגליון מידי שבוע ע"י אי-מייל יש לשלוח בקשה ל: mishnasmaharal@gmail.com